

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

TOIM.
ANU KOSKIVIRTA JA ALEKSI MAINIO

Kannen kuva: Ote maalauksesta Leo Rajama, Viipurin torilla, 1937-1963.

Ateneumin taidemuseo. Kuva julkaistu perikunnan luvalla.

Kuva: Kansallisgalleria/Kristina Halkola.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

Toimittaneet:

Anu Koskivirta (osan toimittaja)

Aleksi Mainio (osan toimittaja)

Pentti Paavolainen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN: 978-952-69280-2-9 (sid. 1. painos)

ISBN: 978-952-69280-3-6 (PDF 2. painos)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Julkaistu sähköisenä: 2020

Toinen korjattu painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Brutus Lagercrantz (1857–1929) – sankariksi kohotettu virkamies

Paljon on maailmassa laakereita ja laakeriseppeleitä, mutta yksi on erittäinkin mainio, jonka kohtalo on suonut Suomineidolle. Ja se on Lagercrantz. Hattu pois päästä!

(Tuulispää marraskuu 1912)

Satiirinen *Tuulispää*-aikakauslehti esitteli Viipurin maistraatin entisen jäsenen Brutus Lagercrantzin leikkisin sanankääntein henkilöksi, jota kaikkien oikeamielisten suomalaisten tulisi kunnioittaa. Hänestä oli tullut kahden virkaveljensä kanssa toukokuussa 1912 voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain ensimmäinen ”uhri”, kun kolmikko oli kuljetettu saman vuoden syyskuussa pietarilaiseen vankilaan epäiltyinä virkarikoksesta. Viipurin kolmihenkinen maistraatti oli joutunut venäläisen hallinnon hampaisiin, kun kiisteltyä yhdenvertaisuuslakia oli pitänyt soveltaa ensimmäistä kertaa kesällä 1912. Se oli tuolloin hylännyt erään venäläisen kauppiaan elinkeinoilmoituksen vetoamalla virkamiesten velvollisuuteen noudattaa ainoastaan suomalaisia lakeja.

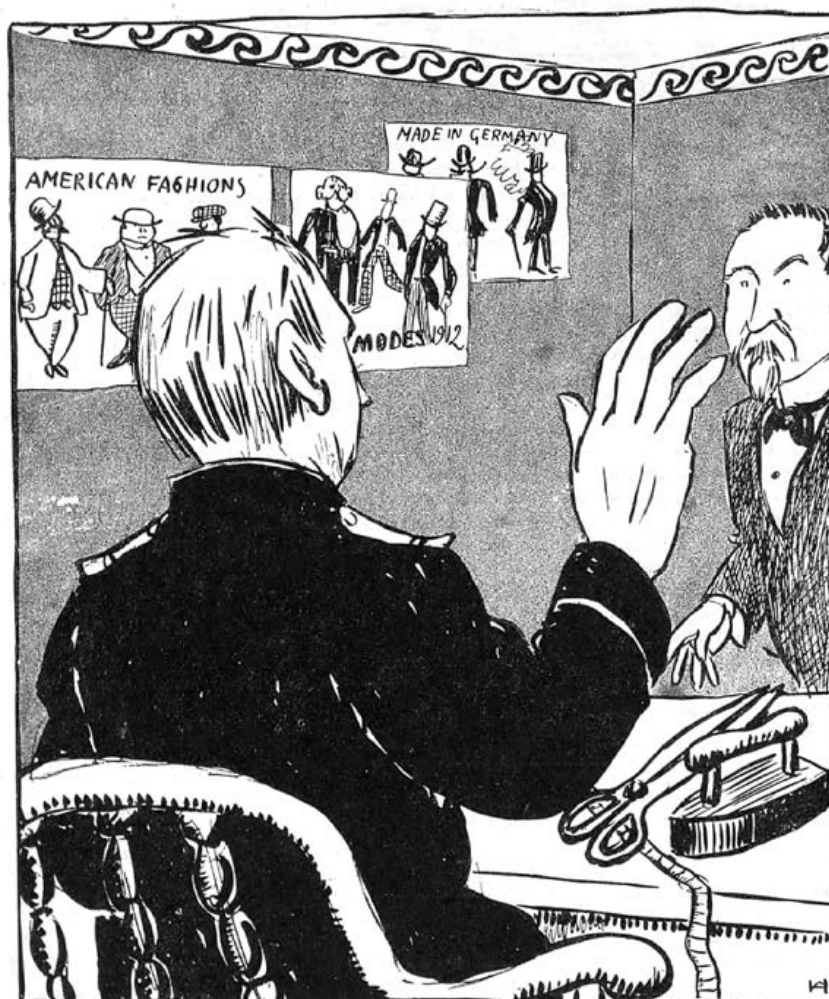
Seuraavien vuosien aikana viitisenkymmentä suomalaista tuomittiin venäläisissä tuomioistuimissa yhdenvertaisuuslain rikkomisesta. Lagercrantz nousi jo kolmen ensimmäisen pidätetyn joukossa erikoisasemaan, koska hän toteutti passiivista vastarintaa kahta virkaveljeään tinkimättömämmin: hän oli kolmikosta ainoa, joka kieltäytyi maksamasta takuita päästäkseen odottamaan oikeudenkäyntiä vapaalle jalalle.

Pidätetyn Lagercrantzin vangitseminen tyrmistytti suomalaisia syksyllä 1912: viimeistään nyt venäläisen hallinnon puhuttu ”absoluuttinen hyväntahtoisuus” alkoi näyttäytyä irvokkaassa valossa. Sanomalehdet eivät silti halunneet kuvata häntä oikeustaistelun passiivisena uhrina. Hänestä kirjoitettiin pikemmin aktiivisena toimijana, joka uhrasi tietoisesti henkilökohtaisen onnensa suomalaisen kansakunnan parhaaksi. Valintapäätös suomalaisen ”lain ja oikeuden pettämisen” ja venäläisessä vankilassa kärsittävän vapaudenriiston oli hänelle itsestään selvä. Lagercrantzista tehtiin oikeamielisen suomalaisen virkamiehen esikuva, jonka jalanjälkiä muidenkin hallintomiesten tulisi seurata.

Lagercrantziin henkilöitiin syksystä 1912 alkaen ominaisuuksia, joille suuriruhtinaskunnan uhattu asema loi tarvetta suomalaisessa hallintokoneistossa. Entinen maistraatin jäsen kuvattiin laille uskolliseksi, suoraselkäiseksi ja velvollisuudentoiseksi periaatteiden mieheksi. Hänen kaltaisten miesten varassa olisi Suomen ”länsimaisen oikeusjärjestyksen” puolustaminen ”venäläisen hirmuvallan” edustamaa ”itämaista barbariaa” vastaan.

Lagercrantzin toimintaa vertailtiin Suomen etujen vastaisesti toimineiden viranomaisten kanssa, mikä korosti hänen ominaisuuksiensa kunniaakkuutta. Hänelle vastakkainen hahmo oli ensinnäkin poliisipäällikkö Vilho Pekonen, *Karjala*-lehden (1928) sanoin ”sortovallan nöyrä heitukka”, johon henkilöityi ”orjamaisen venäläismielinen” poliisitoimi. Niin ikään Lagercrantzin kunniaattomaksi vastapariksi nostettiin Viipurin läänin kuvernööri Fredrik von Pfaler, jota syytettiin lehdissä esimerkiksi venäläisen hallinnon ”hännystelystä” (*talriksslicer*) tai suoranaisesta ”matelemisesta ja orjamaisuudesta” (*kryperi, servilism*). Von Pfalerin ja muiden aiemmin Venäjäl-

UUSI MUODINMÄÄRÄÄJÄ.

Kuvernööri F. von Pflaler (kruunuvouti B. Lagercrantzille, joka kumarrusmatkalla kuvernöörin luona esiintyy tavallisessa työpuvussa): Koska ette ymmärrä tulla puheilleni hännystyksissä, arvelen että vastainen yhteistyömme on mahdoton. Saatte eron virastanne!

Brutus Lagercrantz ajautui kuvernööri von Pflalerin kanssa välirikoon jo vuonna 1911 kruunuvoutina toimiessaan. Syynä oli muun muassa epäasianmukainen pukeutuminen kuvernöörin audienssilla.

lä upseereina palvelleiden kuvernöörien väitettiin muuttaneen hallinnon "tšinovnikkimaiseksi", millä viitattiin venäläisen provinssiburokratian orjasieluisuuteen ja pikkumaisuuteen. Esimerkiksi *Viborgs Nyheterin* otsikko "Transkaspiska metoder" ("Kaspiantakaisia menetelmiä") piikitteli Turkestanissa pitkään palvelutta von Pfleria avoimesti.

Lagercrantzin kansallisesti arvokkaimmaksi ominaisuudeksi nähtiin valmius henkilökohtaisiin uhrauksiin, mitä jälkimaailmakin muisteli. Yhdenvertaisuuslakiin liittyneen konfliktin 10-vuotismuiston aikaan vuonna 1923 *Hufvudstadsbladetin* toimittaja kiitteli, kuinka onnekasta oli ollut, että "ensimmäinen isku oli kohdannut miestä, joka ei epäröinyt tehdä mitä tahansa uhrauksia puolustaakseen isänmaan laillista yhteiskuntajärjestystä".

Lagercrantz palasi lääninhallinnon virkamieheksi Suomen itsenäistyttyä ja päätti uransa lopulta täysinpalvelleena Kurkijoen kruununvoutina vuonna 1919. Hän kuoli 72-vuotiaana vuonna 1929. Muistokirjoituksissa Lagercrantzia kiitettiin edelleen ensisijaisesti oikeustaistelijana:

Kerran oli aika, jolloin Brutus Lagercrantzin nimi tunnettiin kaikkialla maassamme. Tuolloin tämän nimen kantaja sai kaikkien oikeamielisten kansalaisten lämpimimmän sympatian. [...] Niin kauan kuin uhrautuminen isänmaan hyväksi sekä lain ja oikeuden puolustaminen ovat arvossaan, Brutus Lagercrantzin muistoa tullaan kunnioittamaan...

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Sanomalehdet

Hufvudstadsbladet 1923, 1929
Karjala 1928
Tuulispää 1912
Vasa-Posten 1929
Viborgs Nyheter 1912, 1927

Painettu lähdeaineisto

Wirén, Edvin (1917). Från S:t Petersburgs fängelser. Helsingfors: Holger Schildts förlag.

Nuorvala, Kaarlo (1939). Krestyn miehet. Kuvaus yhdenvertaisuuslain aiheuttamasta oikeustaistelusta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Sanatar.